

Възпоменателен сборник
ЕПОПЕЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ВОЙН
том VI
1939

ГРИЖА ЗА УВЕКОВЕЧАВАНЕ ПАМЕТТА НА
ЗАГИНАЛИТЕ ПО БОЙНИТЕ ПОЛЕТА

Димитър Кацев-Бурски

Останките ви тлѣни сж въ гробове незнайни,
Покрити съ мракъ и търне, но чувствата ни стайни,
И спомена по вази и почитѣта велика,
Възторгъ въ душите наши къмъ васъ, борци, извиква.

Предъ устрема ви стрелнатъ и яснитъ ви взори,
Що впили бѣхте жадно презъ пламнали простори,
Предъ блѣна ви крилати и химнитъ народни
Навеждаме чела си, герои благородни.

Прекланяме се низко предъ духоветъ властни,
Що хранѣхте въ гърди си; въ борбитъ най-ужасни
Не трепнахте въ уплаха; предъ погледа ви смѣли,
Що цѣлий свѣтъ зачуди, главитъ сме си свели!

Предъ ножа ви, що хвърли въ смутъ страшенъ враговетъ,
Молитвено стоиме, ще помнятъ вѣковетъ
Тозъ ножъ и ще предаватъ вредъ въ роднитъ Балкани
Заслугитъ му скжпи, съ победи увѣнчани.

Предъ гроба ви продъненъ, незнаенъ и забравенъ —
Свидетель историченъ на подвигъ дивенъ, славенъ,
Въ душите си се молимъ: презъ днитъ тъмносиви
Катъ стражъ надъ насъ да бдите, герои мълчаливи!

Светци сте наши вие, сочете на народа
Напредъка въ живота и пжтя къмъ възхода;
Щитъ крепъкъ му бждете... И срамнитъ окови
Свалете отъ нозе му въ грядущитъ дни нови...

Надъ гроба ви самотенъ кандилце не мъждѣ,
Безъ кръстъ, сравненъ съ земята, надъ него славей пѣе
Заупокойка тиха, духътъ ви гордъ витае
Надъ наши родъ и племе и новъ му пжтъ чертае.

Дѣлата ви вѣнци сж, а подвизитъ — славни.
Ви вдигнаха нестижно срѣдъ боеве неравни,
Сърдцата ви въ гърди ни сж огнени скрижали,
Душитъ ви въ души ни сж развилнѣли хали...

Чрезъ смъртъ безсмъртна, сяйна преминахте въ живота,
Що нивга не угасва; далечъ сте отъ хомота
На робство чернокрило, а ваштѣ чаръ-завети
Сж слънце златолико, що вѣковѣчно свѣти!

Борци нестихни, будни, отсжди ви сждбата —
По дългъ свещенъ и роденъ да паднете въ борбата...
Поклонъ дълбокъ и искренъ предъ гроба ви далеченъ,
Поклонъ, поклонъ, герои, признателенъ, сърдеченъ!

ГРИЖИ ЗА ОВЪКОВЪЧАВАНЕ ПАМЕТЪТА НА ЗАГИНАЛИТЪ ПО БОЙНИТЪ ПОЛЕТА.

Уводни бележки.

Едва ли има народъ, който въ кжсото време на своето свободно съществуване да е далъ толкова много жертви за своето обединение, колкото българския. Следъ славното свое минало, живѣлъ цѣли петстотинъ години подъ робство, събу-

Паметникъ построенъ въ гр. Копривщица за
поета Димчо Дебеляновъ, убитъ на 2. X. 1916 г.
при Демиръ Хисаръ.

денъ за борба срещу своитѣ духовни потисници гърцитѣ и политически тѣ владетели турцитѣ, щомъ се видѣ свободенъ, започна да гради съ младенчески жаръ своето бъдеще и подготвя мощно своя възходъ. Само седемъ години отъ деня на получената свобода българскиятъ народъ доказа презъ 1885 година, че е заслужилъ тая свобода и е достатъчно силенъ да я брани отъ посегателството на други.

Излѣзълъ победителъ въ сръбско-българската война, той почна да се готви съ невѣроятенъ устремъ и видимъ напѣнъ за осъществяване идала завещанъ

съ Санъ Стефанския миръ — обединение на българското племе отъ Шаръ до Странджа и отъ Бѣло море до Дунава — отъ

Желѣзнитѣ врата до неговитѣ устия. И дойде освободителната война 1912—1913 година, която завърши нещастно за насъ, следъ като увѣнчахме съ слава и победи полковитѣ знамена, следъ като показаната храбростъ отъ нашитѣ войски удиви свѣта. Не минаха две години и ние наново се впуснахме да осъществяваме заветнитѣ идеали; наново се решихме да дадеме кръвни жертви, но да освободимъ намиращитѣ се въ

робство българи и присъединимъ къмъ майката Родина земитѣ, които сж били недѣлими презъ вѣковетѣ.

И презъ тия войни за освобождение и обединение България — нашата свѣта Родина даде много скжпи жертви — офицери, подофицери и войници, които покриха бойнитѣ полета отъ Лозенградъ — Одринъ до Чаталжа и Булаиръ, Орфано — до Солунъ, по цѣла Македония, Поморавия, къмъ Призренъ и Прищина, въ Албанскитѣ усои, въ Добруджа и Ромъния отъ Батаулъ до Серетъ, както и въ пленнишкитѣ гробници въ Гърция, Ромъния, Сърбия, Франция и Турция.

Макаръ, наново да сме върнати въ своята черупка и откъснати отъ свѣтитѣ мѣста, дето витаятъ духоветѣ на самоотверженитѣ българскии герои, ние не сме забравили да ми-

Паметникъ за загиналитѣ въ войнитѣ 1885, 1912—1913 и 1915—1918 г. построенъ въ с. Лѣтница — Ловчанско.

слимъ за тѣхъ. Тѣ сж скжпи за насъ. Тѣ сж духътъ и мощьта, чрезъ които ще се хранятъ и питаятъ ония, които идатъ следъ насъ, та да подемайтъ свѣтото дѣло, отстоявано по браннитѣ поля съ истинско себеотрицание и доблестенъ героизъмъ.

Министерството на Войната чрезъ специално отдѣление за музеитѣ, паметницитѣ и гробоветѣ си е задало за цель, да

запази во вѣки свѣтитъ мѣста, дето сж погребани честнитъ кости на българскитъ герои. Като се знае, обаче, че България следъ войната бѣше поставена въ много тежко и безправно положение, тия грижи се превръщатъ на мжчителна служба, защото колкото ние сме готови да дадемъ възможностъ на всички народи да устроятъ паметъта на загиналитъ въ насъ тѣхни синове, толкова къмъ нашето желание сж се указали неуслужливи.

Не е трудно да си обяснимъ, защо не се позволява уреждането на български войнишки гробища въ тая или оная съседна намъ държава. Тамъ не желаятъ да виждатъ знаковитъ на буйно печеленитъ победи, нито пъкъ да се помни, че заради тия български земи, българскиятъ народъ е водилъ освободителни кървави войни.

Отъ загиналитъ презъ войнитъ 80% сж погребани въ съседнитъ намъ държави. По досегашнитъ издирвания, които все още не сж достатъчно пълни, сочатъ че имаме гробове въ предѣлитъ на следнитъ държави: Югославия, Гърция, Турция, Ромъния, Чехословакия, Франция, Унгария и Германия. При все, че въ мирнитъ договори се предвидѣ възможността за запазване гробоветъ на нашитъ свѣти жертви, намъ не се даде тая възможностъ, поради

крайно неблагоприятнитъ условия, въ които ни поставиха силитъ победителки, особено нашитъ съседи.

По тая причина може да се каже, че е извършено много малко за откриването и запазването на гробоветъ. На честитъ настоявания отъ отдѣлението на музеитъ, паметницитъ и гробоветъ, нашитъ представители въ странство предпазливо сж

Паметикъ за загиналитъ отъ 2-и коненъ полкъ презъ войнитъ 1885, 1912—1913 и 1915—1918 г. построенъ въ гр. Ломъ.

се застъпвали предъ чуждитѣ правителства за нашитѣ права, освѣтени отъ договоритѣ. А би трѣбвало нашето Министерство на външнитѣ работи, чрезъ своитѣ представители, да изнесе тоя въпросъ предъ международнитѣ институции и по тоя начинъ да се постигне известенъ резултатъ. Не бива повече скжпата и свещена за цѣлъ български народъ память, на падналитѣ за родъ и честъ, да бжде оставяна на забвение.

Преди, обаче, да изложимъ хода на онова, което е постигнато въ съгласие или несъгласие въ съседнитѣ намъ държави не е безъ интересно да дадемъ нѣколко таблици за загиналитѣ български офицери, подофицери и войници презъ воденитѣ освободителни войни 1912—1913 и 1915—1918 години, така както сж ни дадени за публикуване и то за първи пжтъ, отъ отдѣлението за военитѣ музеи, паметници и гробове при Министерството на войната. Нека подчертаемъ, чия сведения за числото на загиналитѣ има своята стойностъ, защото дълги години отдѣлението е правило подробни проучвания, почти за всѣки падналъ на полето на честъта, като е отбелязано името, чинътъ или званието, кжде е загиналъ; убитъ презъ време на бойоветѣ или умрѣлъ вследствие на рани или други причини. И въ това отношение е постигнато твърде много. Ние знаемъ за всѣки герой неговото име и частъта, лобното му мѣсто, неговия гробъ и датата на смъртъта, а това подчертава грижитѣ и съвестното изпълнение на дълга къмъ нашитѣ свидни жертви.

Ние сме имали следнитѣ загуби презъ войната 1912—1913 и 1915 — 1918 години:

ТАБЛИЦА 1

за загубитѣ на българскитѣ войски презъ време на войнитѣ 1912 — 1913 години:

	офицери	подофицери и редници	всичко
Мобилизирани	14,198	635,534	649,732
Пехота загинали	584	36,971	37,555
Артилеристи загинали	28	1,871	1,899
Кавалеристи загинали	14	393	407
Пионери загинали	9	404	413
Инт. роти загинали	—	99	99
Разни части загинали	24	3,722	3,746
Флота Н. В. загинали	—	19	19
Общо загинали	659	43,479	44,183

Въ процентно отношение на мобилизиранитѣ офицери и войници, имаме загинали офицери 4.65 %, войници 6.85 %.

ТАБЛИЦА 2.

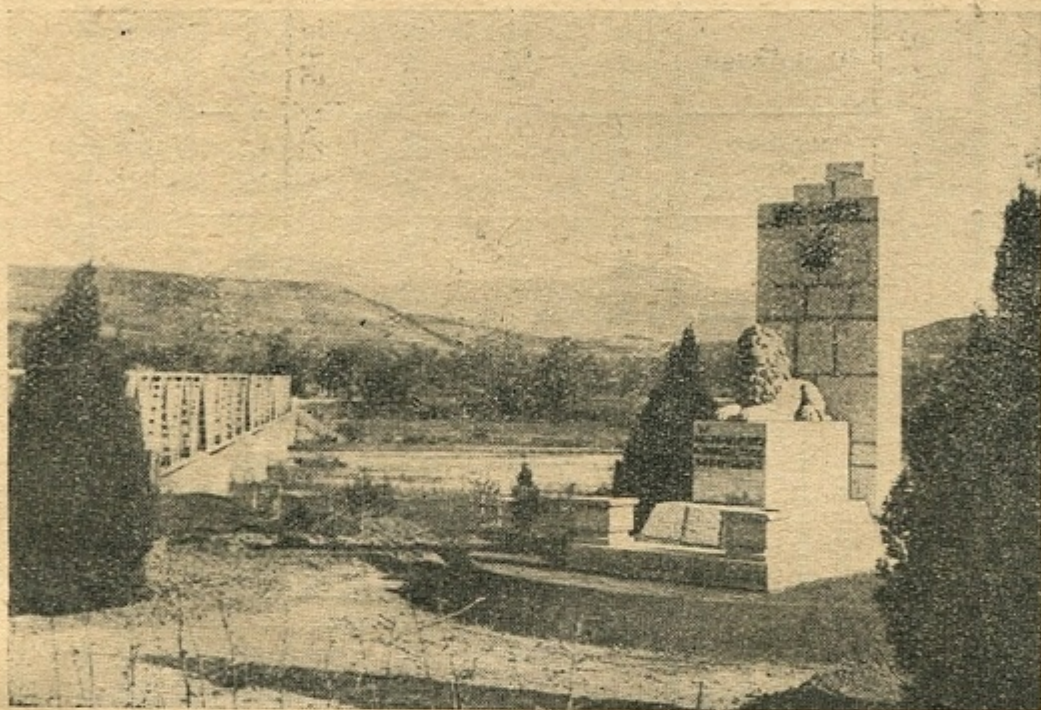
За загубитъ на българскитъ войски презъ войната 1915—1918 г. — Офицери, офиц. канд. и долни чинове.

Всичко мобилизирани	офицери	долни чин.	ГОДИНИ	Офицери и офиц. кандидати										ДОЛНИ ЧИНОВЕ						
				убити		умрѣли отъ рани и болести		изчезнали		всичко загинали		ранени	убити отъ рани и болести	изчезнали	всичко загинали	ранени	общо офицери офиц. канд. и долни чинове			
				офицери	офиц. канд.	офиц. канд.	офиц. канд.	офиц. канд.	офиц. канд.	убити умрѣли изчезн.	убити ранени									
18,013	857,063		1915	131	43	50	12	1	1	182	56	455	6,243	2,844	1,614	10,701	29,607	10,939	30,062	
			1916	373	121	228	29	58	18	659	168	1,425	26,951	10,335	3,776	41,062	81,275	41,889	82,700	
			1917	86	19	103	20	17	3	206	42	436	6,676	9,126	2,989	18,791	23,581	19,039	24,017	
			1918	159	1	254	3	46	16	459	20	320	8,114	15,574	5,190	28,878	17,927	29,357	18,247	
875,076				749	184	635	64	122	38	1,506	286	2,636	47,984	37,879	13,569	99,432	152,390	101,224	155,026	
				933		699		160		1,792										

Забележка: Въ числото на убититъ и раненитъ не влизатъ тия по време на отгжплението презъ м-цъ септемврий 1918 год., както и умрѣлитъ отъ: 1-ва, 6-та и Сборната дивизии, които съгласно Солунското примирие оста-
наха временно като заложници.

Ние виждаме отъ тия две таблици, че нашитѣ войници загинали презъ дветѣ войни сж надъ 145,000, за които трѣбва да има знака на незаличимия споменъ за тѣхната свята паметъ.

Министерството на войната на 17-и мартъ 1925 година съ писмо № 410 изложило предъ Министерството на външнитѣ работи плачевното положение, въ което се намиратъ гробоветѣ на нашитѣ герои въ другитѣ дѣжави и иска да се направятъ постѣпки за допущане на български представители да поематъ грижата за уреждането на гробоветѣ. Результа-

Паметникъ на загиналитѣ въ войнитѣ 1912—1913 и 1915—1918 г.
построенъ въ с. Симитли — Горно Джумайско.

тътъ е отъ такова естество, че презъ 1930 година на 2-и юний, съ писмо № 2136, секцията за военни гробове при Министерството на войната, наново повдига въпроса предъ сѣщото министерство и иска щото българското правителство да се позове на чл. чл. 116 и 117 отъ Ньойския договоръ, та да се получи разрешение за построяване на възпоменателни костници-паметници, гдето да бждатъ събрани коститѣ на загиналитѣ български герои.

Предполагало се е да бждатъ построени по петъ или шесть костници-паметници въ всѣка отъ съседнитѣ дѣжави, а на първо време по две.

Турция — при Одринъ и Чаталджа,
Югославия — при Дойранъ и Скопие,
Ромъния — при Букурещъ и Тулча,
Гърция — при Орфано и Орлякъ.

Паметникът на Свободата, построенъ на в. „Св. Никола“ — Шипка.

Нашитѣ легации сж били натоварени да издействуватъ съгласието на съответнитѣ правителства въ тия държави да разрешатъ построяването на костницитѣ, обаче, резултати отъ тия постѣпки не е имало.

Доста голѣмъ интересъ представляватъ поотдѣлно за всѣка държава тия постѣпки и ние ще ги отбележимъ по редъ.

I. Турция.

Българската легация въ Анкара отъ 1925 до 1931 година подава шесть ноти до турското правителство и тия ноти оставатъ все безъ отговоръ. Едва на 31 януарий 1931 година на-

Гробоветѣ на падналитѣ отъ 23 п. Шипченски полкъ при Сазлж-дере, с. Муси бегли — Одринско, м. мартъ 1913 година.

шиятъ пълномощенъ министъръ г. Павловъ се срѣща лично съ турскиятъ министъръ на външнитѣ работи г. Руджи Арасъ, който заявилъ, че искането на българското правителство не може да бжде удовлетворено по следнитѣ съображения:

1. Нова Турция била скжсала съ печалното минало;
2. Не е въ интереса на дветѣ съседни страни да си човъркатъ старитѣ рани;
3. Подобно начинание ще се осжди отъ всички обществени срѣди въ Турция;
4. Отказано било на сърбитѣ преди две години да построятъ паметникъ при Одринъ за своитѣ паднали и
5. Трѣбвало турци и българи да издигнатъ паметници на онова, което ни сближава, а не на онова, което ни отда-лечава.

Нека, обаче, припомнимъ, че четири месеци преди горния разговоръ между г. Павловъ и Руджи Арасъ, на 18 септемврий 1930 година, съгласно чл. 116 отъ Лозанския договоръ, между Турция и Ромъния се сключва спогодба, чрезъ която между дветъ страни се урежда: издирване на гробоветъ, поддържането и прегрупирването имъ. Въ тая спогодба за издигане специални паметници не се говори. Турските гробници, следъ като бждатъ установени по желанието на турското правителство се запазватъ, като непременно се запазватъ и тия намиращи се въ Букурещъ, Браила, Калафатъ и Меджидие.

Отъ таблицитъ за станалитъ бойове, които даваме по-долу се вижда, че въ Турция ние имаме дадени много жертви презъ 1912 и 1913 години и поне по тия мѣста трѣбва да издигнемъ костници за падналитъ.

ТАБЛИЦА 3.

	УБИТИ		РАНЕНИ		Пропаднали безъ в е с т ъ	Общо загинали	
	офи- цери	долни чин.	офи- цери	долни чин.		офи- цери	долни чин.
Бой на 9. X. 1912 г. при Селиолу и Гечкенли	13	259	35	1299	346	13	605
	272		1334			618	
Бой на 10. X. 1912 г. Елеклеръ — Ло- зенградъ	2	46	10	220	48	2	94
	48		230			96	
Бой на 16. X. до 20.X.1912 г. Люле Бургазъ и Бун. Хисаръ	79	2462	364	14160	3 3086	82	5548
	2541		14524		3089	5627	
Бой на 4 и 5 XI. 1912 г. Чаталдж. укр. позиция . .	44	1438	147	8982	1 1401	45	2839
	1482		9129		1401	2884	
Отъ 3—20 XI. 1912 Чаталджа	13	5231	—	—	—	13	5231
	5244					5244	
Бой на 26. I. 1913 г. Булаиръ	11	851	—	—	—	11	851
	862					862	
Всичко	162	10,287	538	24,661	4 4,881	166	15,168

Освенъ тия жертви отъ 15,334 души по настѣпателната линия отъ Лозенградъ до Чаталджа и Булаиръ, ние имаме дадени жертви около Одринъ, които споредъ долната таблица възлизатъ на 4,286 души.

ТАБЛИЦА 4.

ПРЕЗЪ ВРЕМЕ НА КОИ БОЕВЕ	УБИТИ		РАНЕНИ		Безъ вестъ пропаднали		ОБЩО ЗАГУБИ	
	офи- цери	долни чин.	офи- цери	долни чин.	офи- цери	долни чин.	офи- цери	долни чин.
1-ви периодъ отъ 5. X. 1912 г. до 20 I. 1913 г.	21	839	56	5790	2	34	23	873
	860		5846		36		896	
2-ри периодъ отъ 21. I. 1913 г. до 10. III. 1913 г.	3	175	6	998	—	34	3	209
	178		1004		34		212	
3-ти периодъ отъ 11. III. 1913 г. до 13. III. 1913 г. . .	45	2306	156	13023	2	825	47	3131
	2351		13176		827		3178	
Всичко . . .	3389		20029		897		4286	

Презъ 1931 година на 30 май Министерството на войната, основавайки се на постигнатата спогодба между Турция и Ромъния, наново настоява правителството да настоя предъ това на турската република да бжде уреденъ въпроса за гробоветъ на българскитъ бойци и то по сжщия начинъ, както е уреденъ между Турция и Ромъния. Обаче, турцитъ и до днешенъ день не сж дапи какъвъ годе благоприятенъ отговоръ, следствие на което гробоветъ на българскитъ герои, означени презъ време на войната съ дървенъ кръстъ сж вече заличени. Жалко е, че турцитъ, поне въ името на добритъ съседски отношения, не искатъ да уважатъ една молба на българския народъ, който иска да тачи своитъ покойници-синове, паднали далечъ отъ своето родно огнище, и да могатъ тѣхнитъ майки и близки да посѣтятъ гроба имъ и да го прилѣжатъ.

II. Ромъния.

Въ допълнение на направенитъ презъ 1925 година пристѣпки предъ букурещкото правителство, на 10 мартъ 1926 година българската легация изпраща 21 преписки, съдържащи сведения за пунктоветъ на гробищата и списъци на погребанитъ загинали български офицери, подофицери и войници въ разнитъ части на ромънската държава. Съгласно тия списъци, на ромънска територия нашитъ гробове били: 654 известни, 3,082 неизвестни и 9,036 смѣсени — български, германски и турски; или всичко 13,072 гроба.

Безъ знанието на българското правителство и преди да се направятъ постѣпки, по инициатива на ромънското прави-

телство, българските гробове били групирани, въ три главни гробници — Добричъ, с. Дайдаръ, тутраканско и при ж. п. спирка Мирчо-Вода по линията Черна вода — Меджидие — Кюстенджа. Въ букурещките гробища „Про патрия“ („За отечеството“) сж погребани 72 души българи.

Споредъ сведенията, съ които разполагаме, ние имаме въ Ромъния 320 гробища съ честнитъ кости на около 9000 души български герои. Тия сведения съвпадатъ напълно съ официалнитъ данни за нашитъ загуби въ Добруджа и Ромъния. Загубитъ на 1, 4, 6, 12 и Сборната пехотни дивизии, както и Конната дивизия за времето отъ 1 декемврий 1915 до 1 януарий 1918 години възлизатъ на 11,500 души.

Войната се свърши. Заживѣхме въ миръ. Па и договоритъ за миръ уредиха линията на поведението, която победители и победени трѣбва да държатъ за по-скорошно изживѣване на всичката оная омраза напластявана преди войната и презъ време на самата война.

Ние имаме гробове въ Тулча и въ цѣлиятъ тулчански окръгъ, коститъ сж извадени, но не всички. Много гробове сж изравнени и заличени. Малко кости сж пренесени въ гробището при Мирчо-Вода. Сжщото става и съ гробоветъ на българските герои отъ Кюстенджа и окръга. И отъ тия мѣста коститъ, отъ частъ на падналитъ на полебрана сж пренесени въ Мирчо Вода. Военното гробище при Мирчо Вода е разпредѣлено на 4 парцела — български, ромънски, германски и турски. Въ всѣки парцелъ сж разположени въ видъ на единични гробове коститъ на не повече отъ по стотина герои, а на останалитъ сж събрани въ общъ гробъ по срѣдата на парцела. Кръстоветъ сж бетонови съ номера, съ разчетъ да

Български паметникъ въ военното гробище въ с. Аджи-гьолъ — Добруджа.

бждатъ по-късно смѣнени съ такива отъ по-доброкачественъ материалъ, върху които да бждатъ написани имената на погребанитѣ.

Освенъ това военно гробище, ромънциѣ сж уредили още едно при с. Дайдъръ — Тутраканско. Върху самата позиция, северо-западно отъ с. Дайдъръ и Денизлеръ, е построено гробището, раздѣлено на 4 парцела. Въ двата парцела сж поставени не повече отъ 75 единични гроба, обаче въ всѣки отъ тѣхъ сж напластени коститѣ по на нѣколко загинали за родината, Кръстоветѣ сж дървени и върху тѣхъ сж написани имената съ черна боя, и тѣ едвамъ се четатъ. Въ двата останали парцела сж образувани две общи братски мо-

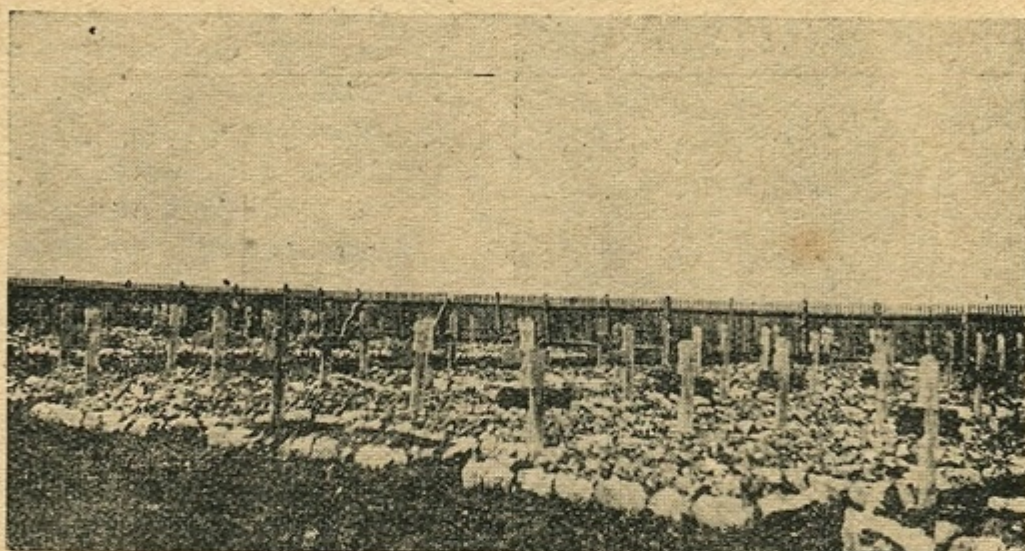
Изгледъ на българската частъ отъ военното гробище при гара Мирчо - Вода — Добруджа.

гили, върху които временно сж поставени надгробни знаци по християнски и мохамедански обичаи. Въ това военно гробище сж погребани 12,500 души. Но това число не се отнася за нашитѣ жертви, понеже тукъ презъ време на боеветѣ за овладѣване тутраканската крепостъ ние имаме само 1,637 убити, отъ които 34 офицери и 1603 долни чиновове.

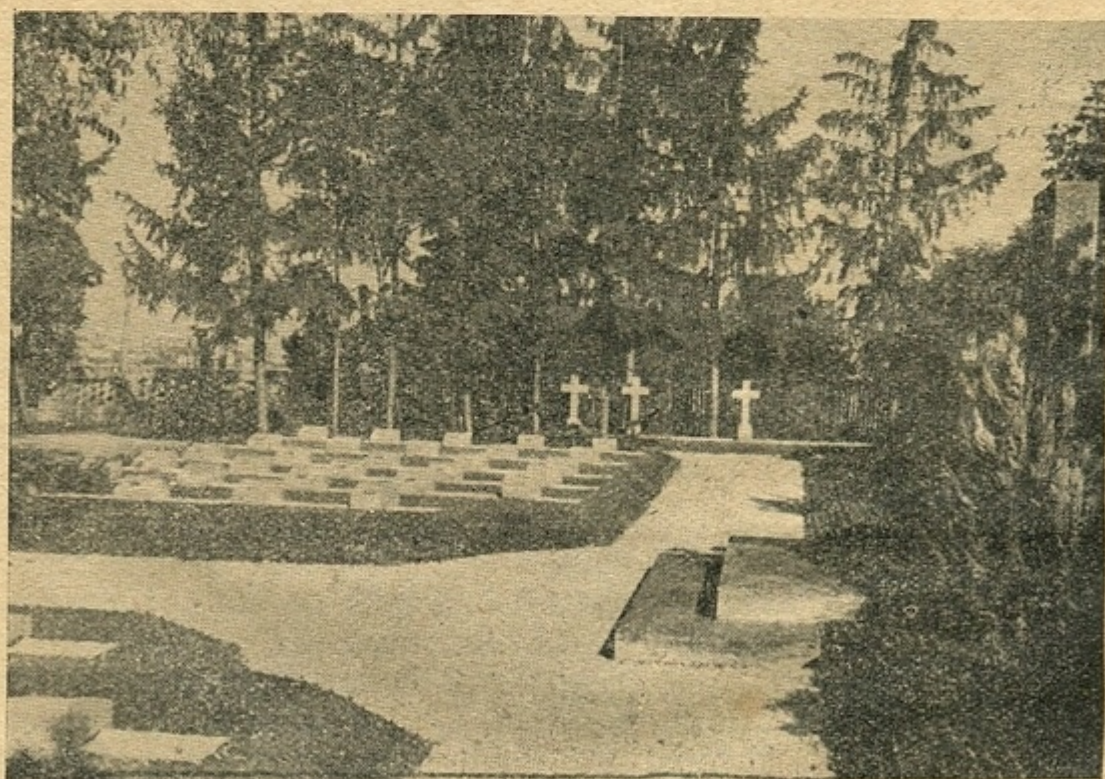
Останалото количество на погребани сж ромънци, руси и германци, паднали презъ време на боеветѣ западно отъ линията Куртъ-Бунаръ и Кубадинъ и при самата атака на Тутраканъ. А известно е, че ромънциѣ тамъ дадоха грамадни жертви, поради струпанитѣ гъсти маси, които още въ началото на победоносния маршъ на нашитѣ войски, бѣха минали въ пълна суматоха и дори нѣмаха време да помислятъ, че тая силна крепостъ, може да се защитава и срещу настъплението на по-моощенъ неприятель.

Въ срѣдата на военното гробище е издигнатъ твърде малъкъ и безъ особена стойностъ паметникъ.

Добричъ. Единственото мѣсто дето военното гробище се подържа въ отличенъ редъ е Добричъ, градъ населенъ изключително съ българи, които макаръ и подлагани на осо-

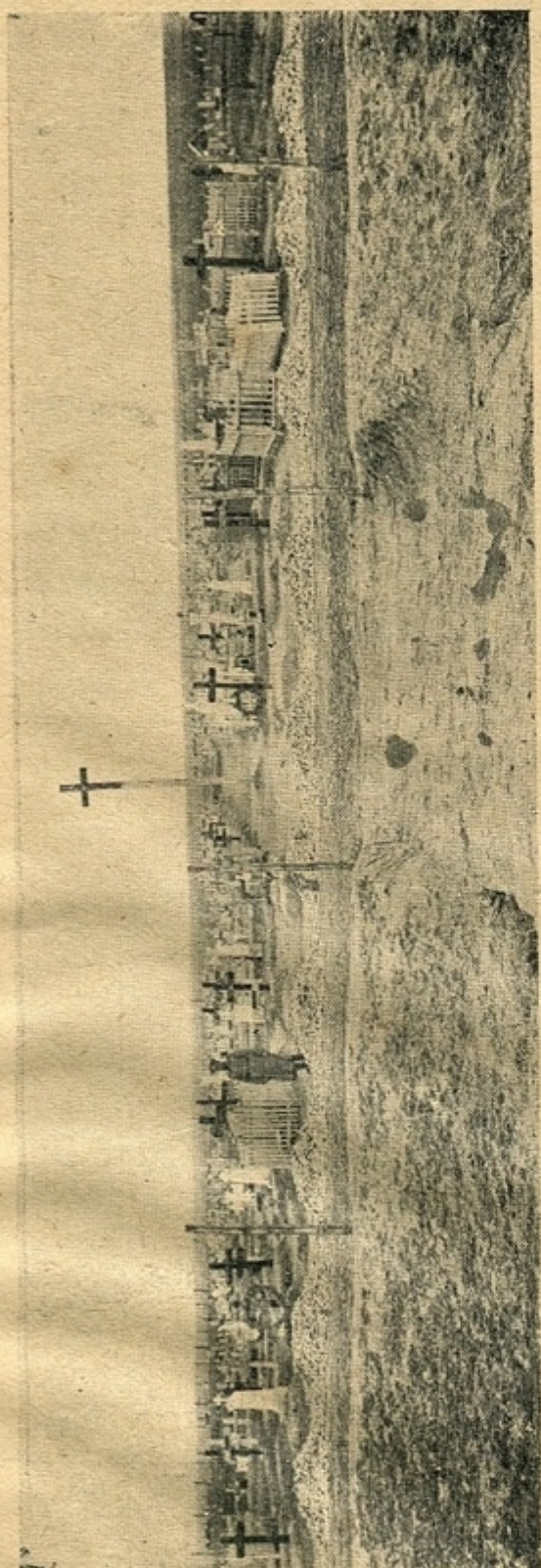

Общъ изгледъ на българската частъ, съ единични гробове, въ военното гробище при с. Дайдъръ — Добруджа.

Българско военно гробище въ Букурещъ.

бенъ режимъ, все пакъ намиратъ възможность да се грижатъ за погребанитѣ въ това гробище български бойци, паднали при Чамурли, Геленджикъ и около самия Добричъ. Изниква-

Военно гробище въ гр. Добричъ.

нето на това военно гробище е частно дѣло на единъ ромънски бригаденъ командиръ, въ когото човѣшкитѣ чувства сж наддѣлѣли надъ политическитѣ. За това свое човѣколюбиво дѣло той бѣ отличенъ съ награда отъ признателна България. Гробището се намира на североизточната частъ на Добричъ и се подържа добре. Само тукъ политическото гледище не е наддѣлѣло и честнитѣ кости на падналитѣ за свободата на брата — робъ си оставатъ спокойно въ своитѣ гробове, а бѣлитѣ кръстове, като нацѣвтѣли бѣли кринове, сочатъ и на пжтницитѣ въ далечинитѣ, че и тукъ кръвта е багрила чернозема и тукъ устнитѣ на умиращитѣ герои сж зовели имената на тѣхнитѣ близки. И щастливи сж тия близки, че като посетятъ Добричъ могатъ да прихлупятъ чело надъ гробоветѣ и да изридаятъ мжката си, да облекчатъ душитѣ си и се приобщатъ съ духа на падналия за Родината, та чрезъ неговата самоотверженостъ, бждатъ достойни

носители на българското име, на българскитѣ свѣти идеали.

Букурещъ. Въ ромънската столица е уредено общо военно гробище „Про патрия“ — за отечеството. Въ това гро-

бище е отдѣленъ специаленъ парцелъ за коститѣ на българскитѣ герои. Погребани сж всичко 72 души. Тукъ, ако е направено нѣщо, то е защото не само ромъни и българи влизатъ въ оградитѣ на „Про патрия“, а и разни чужденци, които все смѣтатъ, че заставяйки България да подпише Ньойския договоръ, все ще трѣбва да се бди за изпълнението на чл. чл. 116 и 117 отъ тоя договоръ.

Ромънитѣ, взето официално, сж изпълнили до нѣкжде задължението си и ние не можемъ да ги упрекнемъ въ нищо, макаръ, че тѣ ни поставятъ предъ свършени факти, и изпълнени споредъ срѣдствата имъ.

III. Югославия.

При все, че отъ две години България и Югославия живѣятъ подъ сѣнката на подписания отъ дветѣ правительства „Вѣченъ пактъ“, все още не могатъ да се изживѣятъ старитѣ дразги на политическитѣ несрѣти, които въ половинъ вѣковното сжществуване ни бѣха довели до три съсипателни войни. И тукъ както и въ другитѣ държави — съседки не сме били по-добре поставени при разрешаване на въпроса за гробоветѣ на загиналитѣ презъ войнитѣ 1912—1913 и 1915 — 1918 г. намиращи се въ предѣлитѣ на кралство Югославия. Отъ сведенията, съ които разполагаме въ Югославия ние имаме 1420 военни гробища, които приютяватъ честнитѣ кости на около 50,000 български герои.

Правени сж постѣпки чрезъ Министерството на външнитѣ работи, за по-бързото разрешаване отъ югославското правителство за уреждането на нашитѣ военни гробища въ Югославия, които сж обречени на заличаване отъ времето, но до сега но е постигнато нѣщо положително.

Въ Югославия има законъ отъ 1922 г., който установява начина за грижитѣ и надзора върху военнитѣ гробове и гробища. Въ чл. 2 отъ сжщия законъ е казано, че всички военни гробове и гробища на загиналитѣ отъ чужди държави, трѣбва да се пазятъ и поддържатъ въ редъ. Въ този членъ е споменато изрично и името на България, а въ чл. 15 се предвижда особено споразумение по подържането на гробоветѣ, но съ съюзницитѣ и „приятелски разположенитѣ държави“.

Чл. 21 разпорежда нашитѣ гробове да останатъ по мѣстата си вѣчно, ако българското правителството не се разпорежи другояче за тѣхъ, а чл. 23 предвижда допускането на българска комисия за издирване гробоветѣ.

Споредъ този законъ ние все ще можемъ да използваме при добрата воля на нашитѣ съседи — братята югославци, та да се направи нуждното за запазване коститѣ на падналитѣ за Родината български офицери, подофицери и войници.

Враждата отъ войната мина въ историята. Създадоха се отъ двамата владетели — Тѣхни Величества царь Борисъ и покойния кралъ Акександъръ нови и епохални отношения на добротворство и добросъседство, подписа се и вѣченъ пактъ на побратимство и би трѣбвало Бѣлгария да бжде считана за приятелски разположена страна и да ни се позволи при една спогодба да имаме единъ специаленъ чиновникъ въ бѣлгарската легация въ Бѣлградъ, който да поеме грижата и тури въ известность и редъ гробоветѣ и гробищата на нашитѣ герои. Бѣлградското правителство може да допусне това, както допусна на германското правителство да уреди германскитѣ гро-

Бѣлгарска костница - паметникъ въ Бѣлградъ.

бища въ Скопие, Прилѣпъ, Битоля и другаде, които бѣха освѣтени и за които се полагатъ особени грижи. На Унгария сжщо бѣ позволено да уреди своитѣ военни гробища.

Въ края на 1935 год. следъ чести настоявания се разреши на нашия воененъ аташе да прави пжтувания изъ цѣла Югославия, обаче поради липса на условия, той не е могълъ да се възползува отъ това разрешение и не е могълъ да посети гробоветѣ на бѣлгарскитѣ герои.

При оскжднитѣ сведения, съ които разполагаме за нашитѣ военни гробища въ Югославия, положението въ което се намиратъ е:

Бѣлградско воено гробище. Въ края на 1934 г. се направи и освѣти бѣлгарското гробище — обща костница.

въ която сж поставени коститѣ на 31 български войници, които още презъ време на войната сж били погребани въ общитѣ бѣлградски гробища.

Гробища въ Нишъ. Поради липса на грижи сж въ много лошо състояние.

Гробища въ Моравско. За тия прѣснати по двата брѣга на р. Морава гробове и гробища, приютяващи коститѣ на падналитѣ презъ време на епичнитѣ боеве, не се знае въ какво състояние се намиратъ.

Гробища въ Прилепъ и околността. Гробища има:

1. При бившия лагеръ — останали сж само нѣколко кръста. Другитѣ гробове сж заличени. Допустнато е да се превърне това гробище на складъ за дърва.

2. При с. Дрѣново. Гробоветѣ сж въ лошо състояние.

3. Въ общитѣ гробища „Чела Колу“ — гробоветѣ сж подържани.

4. Въ общитѣ гробища „Горице“ — гробоветѣ напълно изоставени. На погребанитѣ въ черковнитѣ дворове сж изне-

Братска могила на български неизвестни войници — гр. Скопие.

сени коститѣ въ общитѣ гробища, а на нѣкои въ германскитѣ, които сж отлично подредени и украсени.

Гробище въ Скопие. Въ тоя градъ за падналитѣ сръбски войници бѣ построенъ „храмъ — паметникъ“ и неговото освещаване стана презъ 1934 г. най-тържествено.

Присъжителствува Н. В. покойният кралъ Александъръ, правителството, патриархътъ, войската и представители на много чужди държави. Само българската държава не е била застъпена отъ българскиятъ пълномощенъ министъръ. Известно е, че въ тия общи гробници-костници сж били прибрани и погребани коститѣ на наши войници. Това не е трѣбвало да стане, понеже е противно на Ньойския договоръ за миръ и специалния законъ за подържане гробищата отъ войнитѣ въ Югославия, а освенъ това не е присъществалъ представителъ на българската държава. На направенитѣ постъпки югославското правителство е помолило да не се прави въпросъ предъ свършенъ фактъ, още повече, че били прибрани само нѣколко войнишки гроба. А нека се знае, че въ Скопие имаме 1372 гроба на офицери и войници.

Нашиятъ воененъ аташе въ Бѣлградъ презъ 1936 год. направи нови постъпки за отпушане специаленъ парцелъ въ скопскитѣ гробища за издигане на българска военна-костница, обаче югославското правителство не е отговорило и до сега, макаръ, че се е напмвало нѣколко пжти.

Гробища: Каймакъ-Чаланъ и Прѣспанското езеро. Не само ние дадохме презъ време на ожесточенитѣ бойове за завладяването на Каймакъ-Чаланъ, жертви, чийто кости сж погребани наблизо, а и сърбитѣ, Но коститѣ на самоотверженитѣ и самопожертващитѣ се не се покриватъ отъ добре уредени гробове. Гробоветѣ се намиратъ въ плачевно състояние. Кръстоветѣ сж изгнили. Гробоветѣ сж буренясали или заличени. Скоро нѣма да има следа отъ гробоветѣ при Каймакъ-Чаланъ и Прѣспанското езеро.

Бѣла Паланка. При с. Цервена рѣка сж погребани 286 български герои. Бѣлградското правителство дава сведения за 76 души. Подъ църквата на сжщото село е построена костница, въ която ще се събератъ всички загинали въ тоя край срѣбски войници презъ войната 1915/1918 год. Разрешено е въ тая костница да бждатъ погребани и чеснитѣ кости на български войници и да се постави паметна плоча, върху която ще бждатъ записани имената имъ на български.

Гробове въ Градско. Въ общитѣ военни гробища, гробоветѣ, които пастрятъ геройски кости на нашитѣ войници преобладаватъ, обаче не се знае какво е станало съ тия гробове, защото преди нѣколко години собственицитѣ на нивитѣ правили постъпки за очистванието имъ отъ нашитѣ гробове.

Гробища въ Лѣсковацъ. Не сж въ добро състояние, много гробове сж започнали да се заличаватъ. Земята е хлътнала. Кръстоветѣ сж изгнили, а върху каменитѣ кръстове сж заличени отъ злосторници надписитѣ.

Отъ това, което казахме до тукъ, относно военнитѣ гробища и отдѣлнитѣ гробове, за които отдѣлението за музеитѣ, паметницитѣ и гробоветѣ има точни данни за тѣхъ, българ-

ския народъ нѣма възможностъ да се погрижи за своитѣ паднали на полебрана достойни синове. Тѣ не сж вече врагове. Тѣ сж мирни покойници, за които и чрезъ които постепенно трѣбва да се изживѣе старата вражда между двата братски народа, които вече сж решили да живѣятъ въ вѣченъ миръ.

И затова българското правителство е било винаги на услугитѣ на другитѣ държави, които иматъ въ насъ свои покойници. Напримѣръ, югославското правителство по дипломатически пжтъ съобщи, че сръбскитѣ гробове при с. Чаирли — Сливенско били въ лошо състояние. Българското правителство веднага се съгласи да се предприематъ нуждитѣ работи за запазване и подобрене на тия гробища и поиска съгласието на нашитѣ съседи, но отговоръ не се получи, види се, защото тѣ отказаха да присжтствува нашъ делегатъ при пренасяне на гробоветѣ отъ бившата гара „Жостово“ въ Скопие.

Ние бѣхме принудени да молимъ специалниятъ германски чиновникъ въ Бѣлградъ да поеме грижата и за българскитѣ гробове. Така бѣха прибрани презъ 1936 г. коститѣ на 118 български войници въ общата германска костница при с. Крива Воденица — Битолско, обаче, не е му било позволено да напише имената на загиналитѣ върху надгробната плоча. Въ гр. Петровацъ, германцитѣ прибраха коститѣ на 6 души български войници и ги поставиха въ германското военно гробище.

Можемъ да подчертаемъ, че ние сме били винаги готови да улеснимъ задачата на нашитѣ съседи по тѣхнитѣ грижи за падналитѣ за отечеството, обаче, намъ се е отговаряло съ мълчание дори и тогава, когато сме имали предъ видъ тѣхнитѣ гробове. Така при уреждане военното гробище въ Кюстендилъ, бѣлградското правителство е замолено отъ нашето съ писмо да даде мнение за уредбата на сръбскитѣ гробове. Министерството на войната изпрати списъкъ на погребанитѣ и планъ на гробището, но отговоръ не последва. Съседната ни братска страна пожела да изрови погребанитѣ около Свиленградъ загинали презъ 1912/13 год. сърби и ги погребе въ мавзолея Одринъ. Нашето правителство съ готовностъ даде съгласието и услугитѣ си.

Тукъ ние даваме списъкъ за по-главнитѣ български военни гробища въ Югославия, посочени по пунктове:

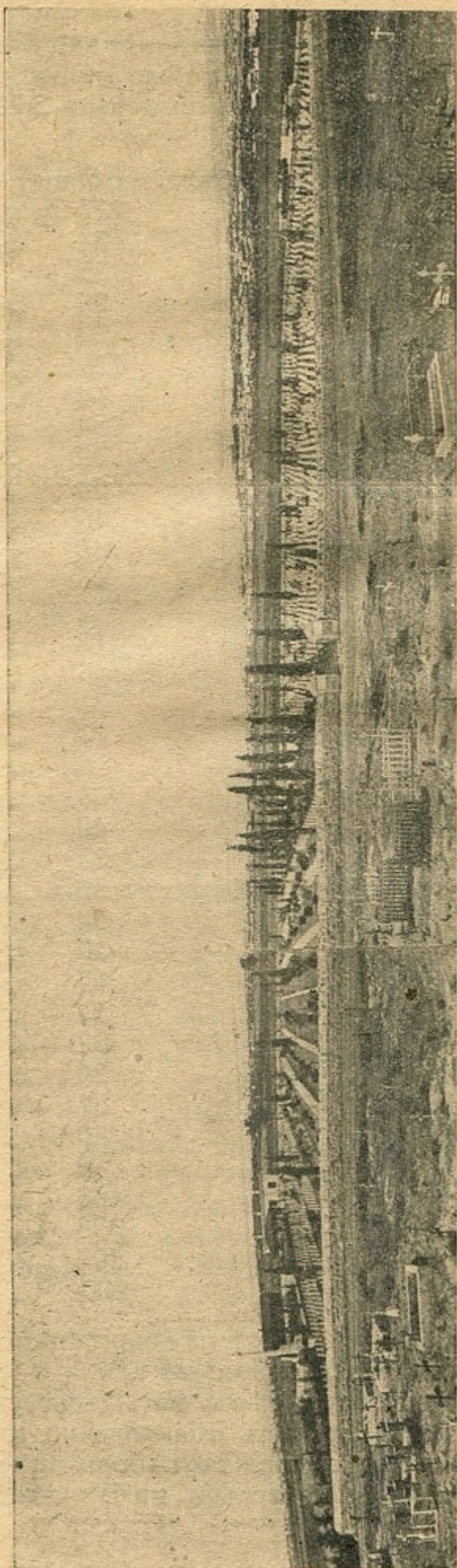
1. Въ гр. Прилепъ погребани		850 души
2. „ „ Скопие	„	1085 „
3. „ „ Куманово	„	224 „
4. По Бабуна планина погребани		96 „
5. Въ гр. Прищина погребани		53 „
6. „ „ Велесъ	„	345 „
7. Край монаст. „Св. Арахангелъ“		
(с. с. Д. и Г. Чичево) погребани		173 „

8.	Около гр.	Крива паланка погребани	153 души
9.	"	" Бояново	68 "
10.	"	" Градско	363 "
11.	"	" Феризово	78 "
12.	"	" Гара Дръново	432 "
13.	"	" Щипъ	162 "
14.	"	" Кичево	42 "
15.	"	" Гостиваръ	32 "
16.	"	" Призренъ	92 "
17.	"	" Битоля	671 "
18.	"	" Кавадарци	511 "
19.	"	" Ръсенъ	120 "
20.	"	" Охридъ	62 "
21.	"	" Струга	61 "
22.	"	" Дойранъ	1543 "
23.	"	" Гевгели	890 "
24.	"	" Струмица	651 "
25.	"	" Куманово	23 "
26.	"	" Неготинъ	85 "
27.	"	" Тетово	25 "
28.	"	" Качаникъ	237 "
29.	"	" Гиляни	76 "
30.	"	" Кратово	57 "
31.	"	" нишъ	627 "
32.	"	" Враня	273 "
33.	"	" Пиротъ	478 "
34.	"	" Лъсковецъ	321 "
35.	"	" Бѣла Паланка	231 "
36.	"	" Зайчаръ	367 "
37.	"	" Княжевацъ	317 "
38.	"	" Сурдулица	140 "
39.	"	" Лебане	177 "
40.	"	" Пожаревацъ	66 "
41.	"	" Кюприя	13 "
42.	"	" Кралево село	265 "
43.	"	" Алексинацъ	12 "
44.	При с.	Криволакъ	312 "

Всичко . . . 12862 души

IV. Гърция.

До сега въ Гърция сж събрани честнитѣ кости на българскитѣ герои само на две мѣста въ околността на Солунъ въ Германо-Българското и Британо-Българското воени гробища. Първото гробище се намира подъ покровителството на германското дружество за уреждането гробоветѣ на загиналитѣ, а второто е подъ грижитѣ на английския комитетъ.

Общъ изгледъ на англо-българското военно гробище въ с. Микра при Солунъ. Погребани сж 98 души български войници

Въ германското гробище сж погребани 809 български герои, като българскитѣ гробове заематъ 40% отъ плоскостта на общото гробище. Въ британското гробище има 227 български гроба. На всички известни гробове сж поставени, съ български сръдства, мраморни плочи съ надписани върху тѣхъ, имената на покойницитѣ: Коститѣ на неизвестнитѣ герои сж поставени въ обща братска могила съ общъ паметникъ.

Желанието на българското правителство е било да се построятъ военни гробници — костници въ Съресъ и Драма, а по-късно въ Кавала, Дойранъ, Кукушъ, Ангиста, Гюмурджина и Ксанти. Обаче, за сега нищо не може да се постигне. Дори правениѣ постъпки предъ английската и германска специални гробищни служби въ Гърция не сж дали резултати, поради прѣчки отъ страна на гръцкитѣ власти.

Много официални постъпки сж правени за построяване гробници — костници около Орфано и Орлякъ, обаче гръцкото правителство назначило комисия, коя-

то била констатирана, че при Орфано и Орлякъ нѣмало български гробове, нѣщо абсолютно невѣрно. Гробни мѣста въ Гърция, Тракия и Македония ние имаме 36, съ погребани 3,295 герои, и тѣ сж :

1. Болница М. Кара Борунъ (Британо бѣлг. гробище) — Солунъ съ коститѣ на	227 души,
2. Рѣка Струма съ коститѣ на	31 "
3. Фронтъ Дойранъ съ коститѣ на	35 "
4. Рѣка Струма (сражението) съ коститѣ на	26 "
5. с. Суровичъ	20 "
6. с. Микра	125 "
7. гр. Леринъ	14 "
8. гр. Демиръ Хисаръ	287 "
9. Юго-западъ отъ Демиръ Хисаръ	79 "
10. с. Чефлиджикъ Демиръ Хисарско	84 "
11. с. Съмусакли — Сѣрско	46 "
12. с. Елешница — Демиръ Хисарско	38 "
13. с. Вѣтрень	15 "
14. гр. Драма	312 "
15. с. Рупелъ — Демиръ Хисарско	112 "
16. гр. Баракли Джумая	45 "
17. с. Савякъ — Демиръ Хисарско	31 "
18. с. Инаклж — Демиръ Хисарско	21 "
19. с. Джума махле	16 "
20. гр. Правище	24 "
21. с. Силянъ — Кавалско	40 "
22. с. Боиранъ — Драмско	33 "
23. Драготинско укрепление — Демиръ Хисарско	53 "
24. гр. Сѣресъ	94 "
25. с. Сушица — Поройско	10 "
26. с. Борна — Сѣрско	45 "
27. гара Ангиста	77 "
28. гр. Зиляхово	82 "
29. с. Субашъ кьой — Сѣрско	20 "
30. с. Радулево — Зиляховско	87 "
31. Позиция „Кара баиръ“	20 "
32. гр. Сарж Шабанъ	10 "
33. гр. Гюмюрджина	498 "
34. гр. Ксанти	333 "
35. Монастиръ св. Тодоръ — Дедеагачко	104 "
36. Островъ Трикери	200 "

Паметниците издигнати надъ гробоветѣ на нашитѣ герои въ Гърция, Македония и Тракия презъ време на войнитѣ сж унищожени или повредени. Така на примѣръ на 17 августъ 1926 год. единъ гръцки генералъ правилъ обиколка по границата, заповѣдалъ на пограничната стража да събори паметниците издигнати на в. „Тумба“ въ участъка на Бѣласица

издигнати на войниците отъ 4-и пех. полкъ отъ 11-та Македонска дивизия. На направения протестъ, че се нарушаватъ постановленията на чл. 116 и 117 отъ Ньойския договоръ се отговаря, че тоя и други паметници се събарятъ отъ неподържане и атмосфернитѣ влияния. И се изнасятъ какви ли не причини за да минава време, а то е добъръ тѣхенъ съюзникъ ще дозаличи онова, което тѣ не сж заличили.

* * *

Ние имаме български гробове въ Буда Пеща, въ Виена и Берлинъ, имаме и на островъ Корсика, въ гр. Кортѣ, отъ кждето бѣха пренесени коститѣ на всички умрѣли, въ крепостта на Кортѣ, български офицери и войници. Но можемъ, обаче, да кажемъ, че само нашитѣ съседи, турцитѣ, гърцитѣ, югославцитѣ и ромънцитѣ не искатъ да изпълняватъ, ако не договоритѣ за мира по задължение, то поне отъ чисто човѣшки и добросъседски чувства, желанието на българския народъ да се погрижи за своитѣ синове герои, които се бориха и умрѣха за славата и величието на Родината.

Въ насъ, обаче, строежътъ на паметници за погиналитѣ върви усилено. Почти въ всѣки градъ, всѣко село и паланка се издигатъ обществени военни паметници за падналитѣ членове на градската или селска община. Съ бързането да се издигнатъ паметницитѣ и върху тѣхъ да бждатъ записвани имената на падналитѣ за родината, донася една завидна радостъ и утѣха на тѣхнитѣ близки и на тѣхнитѣ другари по оржие.

Народа живѣе още подъ ударитѣ на войнитѣ и кали децата на героитѣ, като ги подготвя да следватъ тѣхния пжтъ — саможертвуване предъ олтаря на Родината.

Общъ изгледъ на гробището въ градъ Кортѣ — о. Корсика

Срѣдствата за тия паметници се събиратъ отъ мѣстни комитети и съ особена загриженостъ се следи за тѣхното изпълнение.

Въ миналото строежа на военнитѣ паметници и увѣковѣчаване паметта на героитѣ отъ войнитѣ, е бивало извършвано безъ каквато и да било контрола, обаче, следъ създа-

Български военни гробове въ Германия.

ването презъ 1932 год. на отдѣлението за военнитѣ музеи, паметници и гробове при Министерството на войната, е почнало едно планомѣрна и художествена работа по тия строежи.

Тази специална служба следи, да не остане нито единъ населенъ пунктъ — градъ или село, да не се извърши макаръ и скромно този свещенъ дългъ къмъ паметта на героитѣ светци.

Отдѣлението дава проекти за малки обекти до 30,000 лева, провѣрва всички планове на различнитѣ видове паметници, следи дейността на комитетитѣ, дава имъ напѣтствия и контролира извършването на скулптурната работа за тия паметници.

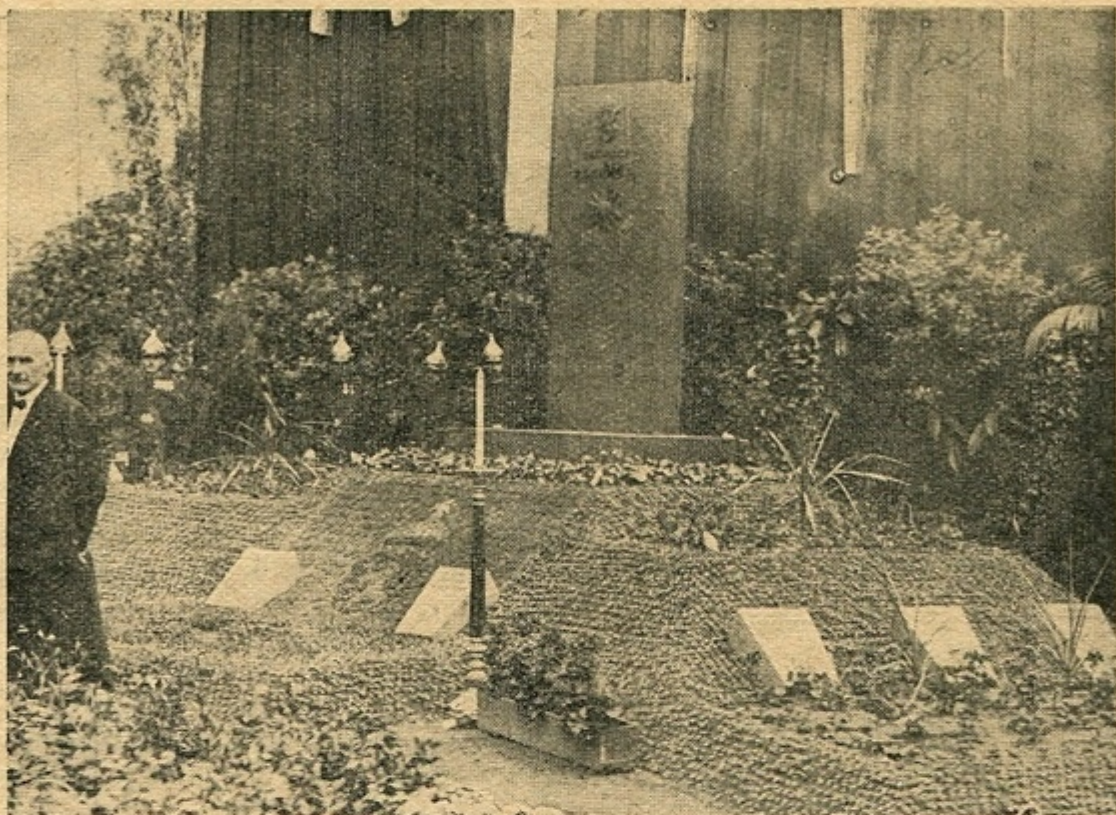
При все, че и следъ двадесетъ години все още не можемъ да уредимъ, както другитѣ държави сж уредили, гробовѣтъ на загиналитѣ по браннитѣ поля, останали въ чужди страни, ние пакъ не сме ги забравили, нито ще ги забравимъ. Всѣка година на Арахангеловата задушница цѣлия български народъ, освенъ дето поменува своитѣ умрѣли, е извикванъ на тържествено чествувание и поменуване паметъта на заги-

Поручикъ Диковъ Никола Ивановъ отъ 20-и арт. полкъ, погребанъ на 20. V. 1916 г. въ гробището въ гр. Виена.

налитѣ, а въ деньтъ на задушницата предъ издигнатитѣ паметници или въ военнитѣ гробища се отслужватъ панихиди. Точно на обѣдъ спира всѣкаква работа, всѣкакво движение. Подъ пронизителнитѣ пищения на фабричнитѣ, параходнитѣ и локомотивни сирени, подъ непрекъснатия камбаненъ звънъ на черковни камбани и монастирскитѣ клепала, народа застава една минута въ мълчание. На 5 май срещу Гергьовденъ — празника на храбростъта, всѣки гарнизонъ въ мѣстослуженето или пъкъ въ нѣкой избликъ на всеотдайна почитъ въ

урежданитъ „заря съ церемония“ извикватъ имената на падналитъ по браннитъ поля.

Българско военно гробище въ Буда-Пеща „Гробище на героитъ“ — освѣтено на 21. VI, 1935 г.

До колко тържествена е тази всеотдайна почитъ може да се види отъ речъта произнесена на зарята съ церемонии произведена на 5 май 1937 г. въ София, отъ тогавашния министъръ на Войната г. генералъ Хр. Луковъ който каза:

„Всѣка година на този день възкръсва въ своя боенъ блѣсъкъ храбрата и непобедима българска войска.

Всѣка година на тази вечеръ славнитъ български полкове провѣрватъ редоветъ си — провѣрватъ и готовността си да следватъ своитъ знамена.

На тази възвишена провѣрка много другари липсватъ. Липсватъ най-храбитъ, най-достойнитъ. Липсватъ тия, които историческия дългъ на нашия народъ обрече на жертва предъ олтаря на Отецеството.

А тѣ, както чухте не сж малко. Духоветъ на двеста хиляди борци днесъ образуватъ небесната българска войска, все тѣй скромна въ ожулениетъ си дрешки, но величествена въ своя победенъ устремъ.

Вѣчна слава на тия скромни герои!..

СЛАВА И ПРИЗНАТЕЛНОСТЪ И ВАМЪ МАЙКИ,
които родихте многобройнитѣ великани на коравия
български духъ! Азъ зная, че никой не може да изтрие
вашитѣ сълзи и да утѣши вашата скръбъ. Но, бждете
твърди, бждете мжжествени и потърсете утѣха въ
гордостъта, че сждбата ви е отредила да бждете жре-
ци въ храма на Родината, предъ чийто олтаръ пре-
несохте въ жертва собственитѣ си синове.

Каква трагедия, найстина: да имашъ най-свид-
нитѣ си гробове далечъ отъ Родината и да не можешъ
поне веднажъ въ годината да прегърнешъ земята, коя-
то крие свещенитѣ кости на твоитѣ герои!..

Но, будень е българскиятъ Богъ...

Азъ вѣрвамъ, че въ тази величествена нощъ
Той нѣма да забрави нашитѣ велики покойници: ще
изпрати за всѣки герой по една свѣщица отъ своитѣ
небесни свѣтила и ще заповѣда на страшнитѣ пла-
нински мъгли да прикадятъ безкрѣстнитѣ имъ гробове...

ЮНАЦИ,

предъ васъ стоятъ нѣколко стари бойни знамена, мъл-
чаливи свидетели на всички победи и изпитания на
славнитѣ софийски полкове, стражи на дълга и вдѣх-
новители на подвига. Предъ тѣхната сѣнка е изгасва-
ла последната усмивка на падналитѣ герои. Въ тѣхъ
е устремяванъ последниятъ погледъ на тия, които оста-
наха да чакатъ „втората тржба“. Погледнете ги и вие.
Насочете вашето съзерцание въ диплитѣ на тѣзи хо-
ругви на българската национална правда, за да срѣщ-
нете братскитѣ погледи на нашитѣ незабравими герои,
духоветѣ на които сега витаятъ надъ насъ.

Не чувствувате ли по блѣсъка, който отража-
ватъ, че не искатъ тѣ отъ васъ сълзи и признание?

Не усѣщате ли, че тѣ търсятъ, очакватъ отъ
васъ увѣрението, че следвате тѣхнитѣ завети, и че
сте готови да последвате и примѣра имъ?

Дайте имъ това увѣрение! Дайте го предъ
Царя — Върховниятъ ни вождъ.

Вдигнете главитѣ високо, разтворете вашитѣ
юнашки гърди, и съ всичка сила надайте онзи боенъ
викъ, който и сега не е престаналъ да звучи въ
ушитѣ имъ, и който ще имъ напомни за величието на
Родината — извикайте тѣй, че далечъ да отекне по-
бедоносното българско УРА!

И въ тоя мигъ става пълно сливане на героичния духъ на
падналитѣ за Родината, съ душата на тжжащитѣ за тѣхъ,
които съ радостъ и гордостъ си спомнятъ за тѣхнитѣ под-
визи и даватъ обедъ, че ще вървятъ по тѣхнитѣ стѣпки за
възвеличаване Родината, която едничка сплотява духътъ на
народа та да бждатъ издигнати достойни паметници за вѣч-
ната слава на героитѣ!

Д. Кацевъ-Бурски